

בנימין כהן

גלגולו של משכן

התחנה המרכזית של המשכן נקבעה מראשית הדורות בעיר 'שילה', שם שרתה השכינה קרוב לארבע מאות שנה. חפירות ארכיאולוגיות גילו שרידים קדומים מימי המשכן, כמו גם את מיקומו המדויק התואם את המידות שנקבעו בתורה. העיר המקראית מחדשת את יישובה בדורנו, ובית הכנסת שנבנה ביישוב בתכנון ארכיטקטוני מפליא ומיוחד במינו, מגלם את בניית המשכן בתדמיתו

הגיעה בתקופתו של עלי הכהן הגדול, לשיאה. המקום היה מרכז עלייה לרגל, ואל המשכן שעמד בו היו נוהגים להביא מנחות. "ועלה האיש ההוא מעירו להשתחוות ולזכות לה' צבאות בשילה", ולכאן הובא הנער שמואל להתלמד אצל הכהן הגדול. בימי זקנותו של עלי הכהן הגדול, לא הלכו בניו, חופני ופנחס, בדרכו. מעשיהם עוררו את כעס ה'. במלחמה נגד הפלשתים יצאו חופני ופנחס עם ארון הברית לקרב באבן העזר, במערבו של ההר סמוך למישור החוף. עם ישראל ניגף במערכה וארון ברית ה' נלקח בשבי. חופני ופנחס מתו. איש בנימין רץ ממקום המלחמה אל שילה לבשר את הבשורה הטובה, בשמחה עליו את הבשורה, נפל מכיסאו ומת. הפלשתים ניצלו אפוא את ההזדמנות, החריבו את שילה והעלו אותה באש.

הנביא אינו מתאר בצורה ישירה את קיצה של שילה, אך אנו למדים על כך בספר ירמיהו: "כי לכו נא אל מקומי אשר בשילו אשר שכנת שמי שם בראשונה וראו את אשר עשיתי לו מפני רעת עמי ישראל" (ירמיהו ז, יב). הכוונה, כנראה, לחורבן המקדש בשילה.

מרביו של ירמיהו הנביא אנו למדים כי בימינו עדיין להצביע על מקומו של המשכן בשילה, וכי זכר חורבנה של שילה היה טבוע עמוק בתודעת העם, למרות שחלפו כ-450 שנה מאז התרחשו הדברים. העדויות הארכיאולוגיות שיתארו בהמשך מלמדות על עוצמת השרפה שהשתוללה במקום בעת שהמקום נהרס בידי הפלשתים.

חורבנה של שילה היה ידוע לאבותינו הקדושים כעובדה מוגמרת. כפי שדרשו חז"ל בגמרא (מגילה זז:): על הפסוק "ויפול על צווארי בנימין אחיו" - כמה צווארין הו' ליה לבנימין? אמר רבי אלעזר: בכה על שני מקדשים שעתידין להיות בחלקו של בנימין ועתידין ליחרב. ובנימין בכה על צוואריו, בכה על משכן שילה שעתידי להיות בחלקו של יוסף ועתידי ליחרב.

נציין כאן פרפרט נאה: המהר"ץ חיות תמה מדוע היה לו לבנימין לבכות, והלא על פי התורה סופו ליחרב, ועיקר מצות התורה שיבנה המקדש בירושלים. ומה שייך בכייה על ענין זה שמוברח להיות? וצע"ה.

בספר "ציץ השדה" (עמ' קס) מיישב הגר"א פרג שליט"א תמיהה

בגמרא (ירושע. יח) "ויקמו האנשים וילכו ויצו יהושע את ההלכים לכתב את הארץ לאמר לנו והתהלכנו בארץ וכתבו אותה ושיבו אלי ופה אשליך לכם גורל לפני ה' בשילה: וילכו האנשים ויעברו בארץ ויכתבוהו לערים לשבעה חלקים על ספר ויבאו אל יהושע אל המטנה שלה: וישלך להם יהושע גורל בשילה לפני ה' ויחלק שם יהושע את הארץ לבני ישראל כמחלקתם."

לאחר חורבנה של שילה, נרד המשכן לעיר הכהנים נוב, ולאחר חורבנה של נוב הוקם המשכן בגבעון. מספר השנים שבהם עמד המשכן על תילו כנוב וכגבעון גם יחד, הוא חמישים ושבע שנה, עד שכנה שלמה המלך ע"ה את בית המקדש בתפארתו בירושלים עיר הקודש והמקדש.

'קובת אלסכינה'

נשוב אפוא לשילה, העיר שזכתה לשמש משכן ארעי אמנם, אך לפיר זמן ארוך כל כך של שלוש מאות שישים ותשע שנה, למשכן וכליו. בתורה הק' אמנם לא מצוין במפורש מיקומו של המשכן בשילה, אך חז"ל פירשו את הפסוק "כי לא באתם עד עתה אל המטנה ואל הנחלה" (דברים יב, טז): מטנה - זו שילה, נחלה - זו ירושלים (מגילה י).

בשילה שרתה השכינה כפי שמוזכר בגמרא (ובחסים קיח:): "כי אתא רב דימי אמר: בשלושה מקומות שרתה שכינה על ישראל - בשילה ונוב וגבעון ובית עולמים ובבית לא שרתה אלא בחלק בנימין".

מיקומה הגיאוגרפי של שילה מצוי כאמור בגבול בנימין ושוטרון, בגובה 680 מטר מעל פני הים. בשילה מצויים שלושה אתרים חריבים: תל קדום, ג'מע איתם (מסגד היתום) וג'מע א סיתין. רבי אשתורי הפרחי שתר את הארץ לאורכה ולרוחבה, מספר בספרו "כפתור ופרח" (פרק יא):

שילה הוא לדרום שבט כשלוש שעות. סוף השליש העליון וקוריו לו 'סאילון'. תחילה תמצא על ימין לבונה וקוריו לו 'לובן'. עד היום שם כוסה קוריו לה 'קובת אלסכינה' [בית השכינה], סמוך לה מקום קוריו לו מאידא בני ישראל [לוחות אבן].

עוד מימי הכנענים הייתה שילה עיר גדולה, חשיבותה של שילה

במשך ארבע מאות ושמונים שנה, ליווה המשכן את בני ישראל. מהשנה השנייה לצאתם מארץ מצרים. ארבעים ושתיים מסעות נסעו בני ישראל במדבר, וכל פעם שנסעו פורק המשכן והוקם במקום החנייה החדש. משנכנסו ישראל לארץ המובטחת - הוקם המשכן בגלגל, שם תנה המשכן במשך כל שנות הכיבוש. לאחר מכן השכינו את המשכן בשילה, שם עמד המשכן במשך שלוש מאות ששים ותשע שנה.

בשעה שאמר הקדוש ברוך הוא למשה "עשו לי מקדש" אמר משה: רבונו של עולם: כתוב "הנה השמים ושמי השמים לא יכלולוך" ואתה אומר "ועשו לי מקדש"?!!

אמר לו הקדוש ברוך הוא: "משה! לא כשם שאתה סובר, אלא, עשירים קרש בצפון, ועשירים קרש בדרום ושמונה במערב ואני יורד ומצמצם שכינתי למטה".

שמו של המשכן נרמז בפי חז"ל כ'משכון' שביקש הקב"ה משה תמורת עם ישראל.

"ויעש את הקרשים למשכן. מהו למשכן? שאם יחטאו ויתחייבו כליו יאה המשכן מתמשכן עליהם. אמר משה להקב"ה: רבונו של עולם! בזמן שאין להם לא משכן ולא מקדש מה תתא עליהם? א"ל צדיקים אני נוטל ויתמשכנו עליהם. וזה שאמר הכתוב "ויהיו כל מחטרי עין" - אלו הצדיקים. ועוד כתוב "מה טובו אהליו יעקב משכנותיו ישראל", אם אהליו למה משכנותיו? אמר לו הקב"ה למשה: אמור להם לישראל שיעשו משכן, שאם יחטאו שיתמשכן בשבילים. תדע שכיון שחטאו מה כתוב שם "לכן שמע ה' ויתעבר ויטש משכן שילה אהל שכן בארם" (תנחומא. נשא, יד).

שילה הייתה עיר בגלגל שבת אפרים בדרום השומרון, ובשנת תק"ג, ארבע עשרה שנים לאחר בניית שבטי ישראל לארץ ישראל, ולאחר סיום כיבוש הארץ, התאסף כל העם במטרה לבנות משכן קבע לארון הברית, ולייחד מקום לעבודת הקרבנות.

המבנה שהוקם היה בית אבנים מחופה בדיעות, ולא היה עשוי מקורות עץ כפי שהיה במדבר, ובתוכו הונחו ארון ברית ה' וכלי המשכן.

כדי לקדש את המשכן, כינס יהושע את הסנהדרין שכללה את שבטים הוקנים, ובאותו מעמד הושלמה גם חלוקת הארץ באמצעות הגזול. שנערך בין השבטים שעדיין לא קיבלו את חלקם בארץ.

בית הכנסת בשילה שבנבנה ע"פ צורת משכן שילה. | צילום שוקי

וז, על פי דברי הגמרא (ובחיים קיחא): 'ותנא כשמת עלי הכהן - חרבה שילה ובאו לנוב. כשמת שטואל הרמתי - חרבה נוב ובאו לנבעון'. אילו לא הסאו ישראל בימי עלי הכהן, היה המשכן עומד על תלו בשילה עד בניין הבית על ידי שלמה, והיה שלמה מעלה את הארון משילה ומכניסו לבית עולמים. כיון שהסאו ישראל וחרבה שילה גלה הארון, גולה אחר גולה, מאהל לאהל וממקום למקום במשך 12 שנה. ועל דבר זה בכה בנימין שחרבה שילה קודם ומנה, לאחר החורבן, היה מקום המשכן קרוי בפי העם 'תאנת שילה', זאת משום שכל העובר שם היה נאנח על החורבן (ובחיים קיחא). ומעניינת היא עדותו של רבי יהושע בן קרחה (יוטא לט): 'סח לי יקן אחד, פעם אחת הלכתי שילה והרחתי ריח קטורת מבין כתליה'. בין חורבן שילה בוקנטו של עלי לבין סיפורו של הוקן שסיפרו לרבי יהושע בן קרחה על ריח הקטורת שעדיין הורגש בין כותלי שילה, מציירות יותר מאלף שנים, ואולם בכל השנים הללו לא פסק ריח הקטורת שהקטירו במשכן שילה ולא נמוג. אולי ביקש בעל האגדה לבטא את הרעיון שגם אם כותלי שילה חרבו - פנימיותה של שילה לא חרבה.

ההפתעה

שילה מופיעה במקורות ההיסטוריים גם בתקופות המאוחרות, והשרידים במקום מלמדים כי היה בה רצף יישובי מלא כמעט עד ימינו.

בשנת 1922 למינים, ערך אנה שמידס מדגמק חפירות בדירה ראשונה בתל שילה. שמידס, שנקשר למקום בעקבות הממצאים שחשף, התלהב ופתח לאחר מכן במאמצים לארגון משלחת חפירות גדולה לאחר והמגעים הגיעו עד צמרת הממשל באנגליה, ששלטה אז בארץ ישראל. 'צ'רציל (אז שר המושבות), הגנרל אלנבי והלורד בלפור נזכרים במכתבים שעוסקים בנושא בראשית שנות העשרים. כתוצאה מכך פעלה באחר, בשנים 1926-1932, משלחת דנית שבראשה עמד הנס קייר. לרוע המזל, חלה קייר בדיוננטריה, הובהל לירושלים ומת שם. החפירה נעצרה וממצאים חשובים אחרים, שנשלחו בבהילות לירושלים, נעלמו בדרך ולא נמצאו עד עצם היום הזה.

לפני כשלושה עשורים, נערכו חפירות ארכיאולוגיות במקום, בעבודת ידיים ובכלים מכניים, ובתקופה זו נמצאו שרידי החורבן מתקופת עלי ושמאל לצד אוצר ממצאים עשיר ביותר: עשרות קנקנים שניצבו בצפיפות, צמודים זה לזה, תכשיטי מסך נדירים.

כך מתאר החוקר ישראל פינקלשטיין את שראה במקום: 'על הרצפה נתגלתה ערימה של צימוקים מפותחים במצב השתמרות מעולה, עדות לשקטות האחרונות של שילה שתושביה נמלטו בהגיע הפלשתים לשעריה. במקומות אחרים בתל נמצאו בורות ממוגה מתקופה זו ששימשו אסם תבואה. באחד מהם אכן נתגלתה כמות גדולה של גרעיני חיטה מפותחים. שילה חרבה בשריפה גדולה, שעקבותיה ניכרו בכל: רצפות מפוחמות והצטברות של מפולת לבנים, שעובין היה מסר ויותר, אחדות מהלבנים ממש נצפרו באש העזה שהשתוללה במקום. בנקודות אחרות זוהו מפולות של הגל'.

חוקרים שביקשו להצביע במדויק על מיקומו של המשכן בשילה, מצאו תימוכין במסמכי ישר ורחב שעמד בצפון התל, כשלדבריהם הטופוגרפיה מתאימה למיקום המשכן. הרב יואל בן נון, המשיך בעזרת ארכיאולוגים את בדיקת השטח והם מצאו בו

סימני חציבה בסלע החר, שהכשירו את השטח להקמת המשכן. וכאן באה ההפתעה: מידותיו של המקום האמור הינן 50 על 100 אמה. במידת המשכן בפרשת תרומה.

עדויות ארכיאולוגיות אחרות עמדו לחוקרים: במדרון המערבי נתגלה שפך, ובו כמות גדולה של עצמות בעלי חיים ושרידי כלי חרס מתקופה השופטים. ההשערה הקרובה היא ששרידי הכלים שייכים בצורה זו או אחרת למשכן ולכליו.

כמו כן תל המתגנא בשילה מציין עדיין סביבו שרידי בתי מטרים, גת קדומה ששימשה ככל הנראה להכנת יין לעבודת המשכן, וכן מרתפים רבים, מערות קבורה ובורות מים.

חווייה רוחנית

למקום היסטורי זה, מגיעים לכאן רבים להתפלל, בעיקר נשים הבאות לתפילת חנה'. בקרב חלק מנשות ספרד תפילת ההודיה של חנה נאמרת כאן בעיקר בראש חודש, ולקראת ראש השנה מגיעות נשים רבות לתל להתפלל את תפילת חנה, כמגולה ללידה קלה.

בעקבות, ואולי 'בזכות' החפירות הארכיאולוגיות שהתקיימו במקום בו עמד המשכן, הוקם לימים יישוב יהודי על שרידיו של היישוב העתיק בארץ ישראל, היישוב היהודי בשילה התפתח בשנים האחרונות ואוכלוסייתו טונה כיום למעלה מאלף תושבים. כן ירבו.

בבית הכנסת המקומי שנבנה בעמל כפיים ובתכנון ארכיטקטוני מפליא ומיוחד במינו, המזכיר את המשכן בדמותו, מוסיבים שונים בו, מזכירים את המשכן. המייסדים, כך נדמה, ביקשו לחוש כי הם מתפללים במשכן וזוטא, מעין מקדש מעט.

המבנה מבוסס כולו על מראות המשכן וכליו. מבחוץ הקורות עשויות מאבן ואילו מבפנים הן מעץ. כפי שהיה במשכן שילה. מניין הקרשים' הם כמניינם במשכן, עשרים קרש. בכניסה לבית הכנסת אין מסך בד, כפי שהיה במשכן, אך חמשת עמודי קיימים, ואף הם, עשויים אבן ולא עץ.

עשרים ארזי אבן משמשים כתומכות למבנה, והעלייה לעזרת הנשים היא כצורת הכבש שבו עלו למזבח. את כיור הרחצה

העלייה לעזרת נשים בצורת מזבח הנוחשת | צילום דניאל ונטורה

שבכניסה עשו כדמות הכיור שעמד בחצר המשכן, על אף שהוא משמש את כל באי בית הכנסת, לא דווקא משבט הלוי. ארון הקודש נבנה בצורה הדומה לארון הברית, כשכרובים בראשו ובדים בשני קצותיו. והביטה שבמרכז בית הכנסת נבנתה עם נטייה מובהקת למזבח. חווייה רוחנית כשלעצמה.

ואל משכן שילה תשוב תעלני

בששה מפיוטיו של רבי ישראל נאנארה, אנו מוצאים ערנה וכיסופין לשיבת האומה הישראלית אל 'משכן שילה', לשם ישוב הקב' ה'יעלה את עמי ישראל. כמו הבית שבפיוט 'דודך רעיוני' הקבוצ 'בשירת הבקשות' של בני עדות המזרח:

'אל עולם שכלה. שבת חזכני. ונרך בחלו. שים אור בעדני. ואל משכן שילה. תשוב תעלני. מורה ענני. אורי וישעי'.

ובפיוט 'נעם שיר לחכי', הכמיהה צפה ועולה במלא הדרה:

'אל הוד משכן שילה יעלני עליון נורא. ויתן לי מלא ביתו הדר ותפארתה. אובח באהלו ובחי צדק ואזמרה. ומירות ישראל שירי יוד ושיר אגור'.

ובמקום אחר 'גורי גורי יונה' הוא מפיט:

'אם יתמהמה חכי לו. כי הוא יעלך גם עלה. אל רום אהל משכן שילה. מתגלה הצנך נערי'.

האמנם?

הציפייה לנאולה השלימה ולבניין בית המקדש, בראי מבטו של המשורר, קבועה וספוגה בנחלת אפרים. במשכן שילה? לא בירושלים עיר הקודש והמקדש?

לדעת ר' שמואל הכהן (סיני), קבג. עמ' קלט) גענועי הפייטן ל'משכן שילה' ושימוש בביטוי המיוחד 'אהל משכן שילה' הינם בעלי משמעות סמלית, והם מתייחסים לימי קדמות האומה לימי הווה שאפפו את תולדות האומה בראשיתה. בדומה לסנטן שבחזון הנבואי 'עוד אושיבך באהלים כימי מועד' (הושע יב). כפי שביאר שם רד"ק:

'אני עתיד להוציאם מהגלות שהיו שם כמו שעשיתי כשהוצאתי אתכם מארץ מצרים והושבתי אתכם באהלים, כן אני עתיד לעשות עוד כשאוציאכם מארצות העמים להושיב אתכם באהלים כמדבר בדרך, ולהראותכם נפלאות עד שתשובו לארצכם בשלום'.

הצעה נוספת בשם הגה' צ' רבי אפרים למברגר מטאקאוא זצ"ל, מובא עוד לפירש את נבואת הנאולה של ישעיהו הנביא 'הרחיבי מקום אהלך ויריעות משכנותיך יט' (ישעיה נד. ב) כמתייחסת לבניין הבית השלישי שמכונה בתורת הח' 'בבית יוסף, כלומר על פי המעלה המיוחדת שהייתה למשכן שילה שבנחלת יוסף שהקדשים נאכלו בו 'בכל הרווא' (על מעלת שילה שקדושתה גדלה משל בית עולמים, עין עוד ב'שם משמאל' פרשת ראה, שנה תר"ע).

ולדעתו הביטוי 'מקום אהלך' בנבואה, רומז לבית המקדש שבירושלים, שלעתיד לבוא יתרחב תחומו לעניין אכילת קדשים אל מחוץ לחומות העיר, כ'משכנותיך' הרומז למשכן שילה. ומכאן גם הדימוי בערגה לקדושת הבית השלישי שיבנה במהרה, כאל 'משכן שילה'.